

”Den olycklige Kuylenstierna”

Om ett socialt nätverk och en omstridd Karl XII-biografi

ANDERS WESSLÉN *Sveriges militärhistoriska arv, Stockholm*

I början av 1900-talet sökte en grupp opinionsbildande militärer och historiker kasta nytt ljus över Karl XII och det karolinska enväldets tid. De hoppades att en uppvärdering av kungen som fältherre och statsman skulle bana väg för en militär upprustning och ett stärkande av monarkin i samtiden. En indiskret skriven biografi kom dock att äventyra hela projektet.

I detta arbete har [...] förf. sökt sammanföra det viktigaste af hvad som på senare tid kommit i dagen till belysning af Karl XII:s personlighet samt velat ställa detta i samband med de drag, man sedan gammalt kände, för att få fram en möjligast sann och fullständig bild af den omstridde hjälten.¹

Så inleder kapten Oswald Kuylenstierna sin bok *Karl XII: Hans öden och personlighet*. Han utger sig för att berätta om den nya skolan i Karl XII-forskningen, som var en reaktion på 1800-talets negativa omdömen om kungen.² Författaren ställer frågan: ”Hurudan är då denna nya, fullständiga bild?” Svaret presenteras i en populärt skriven biografi.

Artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen double blind peer review.

Tack till Henrik Ågren, universitetslektor vid Uppsala universitet, som var min handledare när jag skrev den första versionen av föreliggande uppsats.

1. Oswald Kuylenstierna, *Karl XII: Hans öden och hans personlighet* (Stockholm 1912) s. 1.
2. Den nya skolan lanserades i början av 1900-talet. All tidigare forskning om kungen avfärdades som förlegad och ovetenskaplig. Den äldre skolan förknippades främst med historieberättaren Anders Fryxell.

Fil. mag. Anders Wesslén, f. 1986, är försvarsantikvarie vid Sveriges militärhistoriska arvs kansli, Statens försvarshistoriska museer. Tidigare verksam som textredaktör och pedagog vid Armémuseum, samt pedagog vid Världskulturmuseerna.

E-post: anders.wesslen@historiskaprogram.se

Boken, som rymmer 272 sidor samt 42 svartvita illustrationer, gavs ut lagom till jul år 1912 på P. A. Norstedts & söners förlag. Den anmäldes i Sveriges största dagstidningar och fick ett blandat bemötande. ”Vänner av Karl XII:s minne står i tacksamhetsskuld till förf.”, skriver en recensent, eftersom arbetet ”när en större allmänhet”. Samtidigt framhåller recensenten att verket saknar värde för ”den som något studerat den karolinska tidens historia”.³

Anhängare av den nya skolan – historiker och militärer som i Karl XII såg en fältherre av Guds nåde – visade däremot inga tecken på tacksamhet – tvärtom. Bokens författare fick utstå hård kritik, och det var framför allt personer i hans närhet som gjorde sig hörda. Kuylenstiernas biografi rörde upp känslor bland medlemmar av den nya skolan i en tid då historieskrivningen var ett självklart inslag i den politiska debatten och där den skulle tjäna nationen snarare än något annat.⁴

Vilka typer av fel eller överträdelser begick kaptenen när han gav ut sin bok? Det är frågan som behandlas i denna uppsats. Utredningen görs mot bakgrund av motsättningen mellan den gamla och nya skolan i forskningen om den senkarolinska tiden.

Framväxten av den nya skolan

1800-talets svenska historieskrivning underkände med få undantag Karl XII som strateg och statsman. Enligt Anders Fryxell, århundradets kanske mest läste historieberättare, var kungen klart människofientlig och en stor olycka för sitt land – enligt Fryxell betraktade han sig själv som försynens redskap och överskattade därigenom sin historiska roll. Fredrik Ferdinand Carlson, professor i historia vid Uppsala universitet (1849–1876), gav vetenskapligt stöd åt den äldre, mer kritiska åskådningen i flerbandsverket *Sveriges historia under konungarna av det pfalziska huset*.⁵ Karl XII ledde sitt kungarike mot ruinens rand genom ogrundade beslut och ständigt avvisade tillfällen till fred. ”Slåss ville han gärna”, påstod Carlson kategoriskt.

Skandinavismens nederlag och Rysslands militära ingripande under upproren i Polen 1863–1864 ledde till en tillfällig omvärdering. Polens

3. Recension i *Stockholms Dagblad* (StD) 10/12 1912.

4. Ulf Zander, *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* (Lund 2001) s. 163–164.

5. Utgiven under åren 1881–1885.

splittring uppfattades av somliga som ett varsel; skulle Sverige gå ett liknande öde till mötes? Karl XII hade verkat för att ena Polen i syfte att bilda ett värn mot Ryssland.⁶ Nu var det i första hand liberaler som önskade kasta nytt ljus över envåldshärskaren. Den 30 november 1868 avtäcktes, efter en insamling, en bronsstaty i Kungsträdgården föreställande kung Karl, "den svenskaste svensk som någonsin funnits".⁷ Publicisten August Blanche var så upphetsad att han drabbades av slaganfall och avled strax före invigningen, där han skulle ha hållit tal. Statyn i centrala Stockholm riktar med sitt vänstra pekfinger uppmärksamheten österut.

Anders Fryxells *Berättelser ur svenska historien* låg i någon utsträckning till grund för författare som Verner von Heidenstam och August Strindberg när de skrev om Karl XII och karolinerna. Både Heidenstam och Strindberg ger uttryck för en motsägelsefull Karl XII-bild, såväl beundran som hatkänslor träder fram.⁸

I tvåbandsverket *Karolinerna* (1897–1898) beskriver Heidenstam framför allt folkets och soldaternas vedermödor. Svenskarna blev stora i olyckan, liksom deras hövding. Kriget framställs som en sorts renande kraft, ett martyrium, och författaren är uppenbart trollbunden av den kungliga gestalten, även om han inte tar honom i försvar. Karl XII:s vålnad hemsökte för övrigt Heidenstam under arbetet med *Karolinerna*: en gång, när författaren gjorde paus i skrivandet och tittade upp, tyckte han sig se sin hjälte, som dock var liten till växten.⁹ Verket uppskattades från flera politiska håll och bidrog otvivelaktigt till en förnyad fascination för ämnet.

Kring sekelskiftet höjdes ytterligare varnande fingrar, som pekade österut. Statskunskapsprofessorn Pontus Fahlbeck påstod att hotet var mer påtagligt än någonsin tidigare.¹⁰ Konservativa svenskar såg Sverige som "Västerlandets utpost i öst",¹¹ ett Sverige som efter unionsupplös-

6. Karl-Gustaf Hildebrand, "Till Karl XII-uppfattningens historia: Från Beskow till Hjärne", *Historisk tidskrift* 75:1 (1955) s. 24–25.

7. Detta skrev August Sohlman, dåvarande redaktör för *Aftonbladet* (AB); se Ingemar Stenroth, *Sveriges rötter* (Stockholm 2005) s. 99.

8. Zander (2001) s. 114–115.

9. Kate Bang & Fredrik Böök, *Verner von Heidenstam: Brev* (Stockholm 1949) s. 139–140, 240.

10. Sverker Oredsson, *Svensk rädsla: Offentlig fruktan i Sverige under 1900-talets första hälft* (Falun 2001) s. 37; dens., "Stormaktsdrömmar och stridsiver", *Scandia* 59:2 (1993) s. 261.

11. Oredsson (1993) s. 36.

ningen 1905 präglades av bitterhet och förstärkt nationalism. Bilden av Ryssland som den nyckfulle grannen, med kronisk erövringslystnad, kunde bana väg för en militär mobilisering från svensk sida.¹²

Hösten 1910 möttes politiska representanter från Tyskland och Sverige i Berlin. Mötet rörde ett förslag om att Sverige skulle sluta upp vid Tysklands sida i händelse av en rysk–tysk konflikt. Den svenske statsministern gav sitt godkännande och förhandlingar stod för dörren.¹³ Förut hade Karl XII varit germanernas starke man i kampen mot de ”karaktärlösa” slaverna. Denna gång var det Tysklands uppgift att föra Europas talan och försvara dess kultur mot ”barbarväldet i Öster”.¹⁴

På hemmaplan bildades samma år en akademi tillägnad de karolinska krigsherrarna, Karolinska förbundet. Idén kom ursprungligen från professor Harald Hjärne. Dennes programskrift, publicerad 1897 i tidskriften *Vintergatan*,¹⁵ hade en avgörande inverkan på svensk historieforskning, inte minst på den som bedrevs i Lund vid denna tid. Lundaprofessorn Arthur Stille ”var den drivande kraften vid förbundets tillkomst”, som det heter i Nils Elvanders *Harald Hjärne och konservatismen*.¹⁶ Stille såg i det nyvaknade intresset för Karl XII ”ett löftesrikt tecken till sund pånyttfödelse hos det svenska folket”. Stille försökte övertala sin dubroder i Uppsala att göra skola av den nya forskningen – detta, som han skrev, ”efter anmaning av åtskilliga såväl civila som militära personer”.¹⁷

”Karolinska förbundet blev en succé”, fastslår Sverker Oredsson, professori historia. Medlemstillströmningen var betydande.¹⁸ Oredsson ser främst två kategorier män som intressanta i sammanhanget: ”opinionsbildare, icke minst historiker, samt beslutsfattare, i hög grad ledande militärer”.¹⁹ Den nya skolan hade starka fästen i Uppsala, Stockholm och Lund (i Göteborg fick den inte samma typ av genomslag). Efter att F.F. Carlson och sonen Ernst Carlson gått ur tiden lyste den äldre upp-

12. Oskar Sjöström, ”Där Karlavagnen glimmar”, opubl. C-uppsats, Institutionen för Humaniora och Samhällsvetenskap, Stockholms universitet (2001) s. 38.

13. Oredsson (1993) s. 257.

14. Oredsson (2001) s. 28.

15. Harald Hjärne, ”Karl XII. En uppgift för svensk härforsknig”, *Vintergatan* (1897).

16. Nils Elvander, *Harald Hjärne och konservatismen: Konservativ idédebatt i Sverige 1865–1922* (Uppsala 1961).

17. Elvander (1961) s. 422.

18. Oredsson (2001) s. 48.

19. Oredsson (1993) s. 258.

fattningen med sin frånvaro på högskolor och universitet.²⁰ Den nya skolan blev snart allhärskande.

Fram till nu hade Karl XII:s historia skrivits av – som man sade – partiska och dömande författare (läs: Anders Fryxell och August Strindberg). Enligt Strindberg var Karl XII en bödel, ett plågoris, en usling som ägnade sig åt "röfvertåg i två gånger nio, utan annat synligt ändamål än äfventyr".²¹ Strindberg avfärdade Karl XII-renässansen och benämnde den "Faraon-dyrkan". Artikelnen med samma titel, från den 28 april 1910 i *Afton-tidningen*, blev det öronbedövande startskottet för Strindbergsfejden, den största litterära fejden i svensk historia. Strindberg riktade sina giftpilar mot framförallt Verner von Heidenstam och Sven Hedin.²²

Hand i hand gick försvarsstriden och kampen mot parlamentarismens förespråkare. Den nationellt orienterade och politiska historieskrivningen under Hjärne²³ lyfte fram det karolinska enväldets tid och dess förhållande mellan folk och statsmakt. Frihetstidens flervälde betraktades som ett mörkt kapitel i Sveriges historia, präglad av partistrider och brist på handlingskraft.²⁴

Karl XII:s vålnad skulle med värjan i hand bana vägen genom "denna besynnerliga tid, då det borgerliga samhället darrade på sina grundvalar". Peter Englund skriver att "den stackars kungen blev sjanghajad av en punschimmig grosshandlarhöger (och icke sällan brukad som ett tungt tillhygge mot allt som bar odör av arbetarrörelse och lika rösträtt)".²⁵ Kritiker saknades inte heller i samtiden: Tidningen *Arbetet* framhöll exempelvis att det var utsiktslöst att "väcka det svenska folkets fosterlandskänsla med Karl den tolfte's pamp och stövlar".²⁶

I och med liberalernas maktövertagande 1911, ett maktskifte som avbröt underhandlingarna mellan Sverige och Tyskland om ett militärt samarbete, blev Karl XII ett än viktigare namn för den militaristiska högern i striden mot liberaler och vänstersinnade. En massiv propaganda

20. Den sista storheten av den gamla skolan var Ernst Carlson, som dog 1909; se Sjöström (2001) s. 26.

21. Signaturen Y.Ö, "August Strindberg och Karolinsk häfdaforskning", *StD* 2/10 1910.

22. Harry Järv, *Strindbergsfejden: 465 debattinlägg och kommentarer. Del 1* (Lund 1968) s. 17–25.

23. Peter Aronsson, *Historiebruk: Att använda det förflutna* (Lund 2004) s. 127.

24. Se bl.a. Harald Hjärne, "Karl XII: Hans livsverk från riksförsvarets synpunkt", i Samuel E. Bring (red.), *Karl XII: Till 200-årsdagen av hans död* (Stockholm 1918) s. 39.

25. Peter Englund, "Myten om fältherren", i dens., *Förflutenhetens landskap* (Stockholm 1991) s. 17.

26. Staffan Björck, *Karl XII:s stövlar* (Stockholm 1954) s. 20.

tog sin början, där målet var en militär upprustning. Kulmen nåddes vintervintern 1914, i och med borggårdskrisen, då Gustaf V spelade rollen som handlingskraftig monark när han inför tiotusentals bönder talade om behovet av att lösa försvarsfrågan. Talet var författat av Carl Benedict, en opinionsbildande militär, och Sven Hedin.

"Det råder ingen tvekan om att de [Hjärne, Stille med flera] hade ett politiskt bisyfte", menar Nils Elvander: "De väntade sig att det nyvaknade intresset för Karl XII skulle få en gynnsam inverkan på den politiska opinionsbildningen. [...] Genom den politiska händelseutvecklingen de följande åren kom dessa förhoppningar i viss mån att gå i uppfyllelse."²⁷

För Hjärne och hans likasinnade var det viktigt att omvärdera de tre mest omdiskuterade skedena i Karl XII:s historia. Det första av dessa var det polska fältttåget (1701–1706), som F.F. Carlsson hade lagt stor vikt vid. Det dröjde ett halvt decennium innan Karl XII lyckades störta den polske monarken August II (den starke), tillika kurfurste av Sachsen. Under tiden härjade ryska trupper mer eller mindre ostört i Östersjöprovinserna, och tsar Peter I grundade Sankt Petersburg på svenskt territorium i Finska viken år 1703. Den nya skolan tog ett nytt grepp på svenskarnas krig i Polen. Inte minst Harald Hjärne försvarade kungens vägval, liksom den utdragna och villkorslösa detroniseringen av kung August.²⁸

Det ryska fältttåget (1707–1709) blev i än högre grad föremål för debatt. Att rikta stöten mot Moskva, Rysslands hjärta, i stället för att försvara de egna provinserna i Baltikum är kanske Karl XII:s mest kontroversiella beslut. Även här gav den nya skolan kungen rätt: Arthur Stilles arbete *Carl XII:s fältttågsplaner 1707–1709* försvarar Karl XII:s ställningstaganden från första till sista sidan. Det har emellertid sagts att fältttågsplanerna i Stilles publikation snarare härstammar från författaren än något annat.²⁹

Det tredje omstridda skedet, den turkiska tiden (1709–1714), följde på katastroferna i Ryssland och Ukraina. Medan Karl XII:s fiender skördade frukterna av Poltavaslaget (de bemäktigade sig de svenska provinserna i Baltikum och Tyskland samt hela Finland) befann sig kungen hundratals mil från Sveriges gränser, i Osmanska rikets utkanter. Tiden som sulta-

27. Elvander (1961) s. 424.

28. Sverker Oredsson, *Tsar Peter och kung Karl: Två härskare och deras folk* (Stockholm 1998) s. 275, 287.

29. Oredsson (1998) s. 275, 289–290.

nens gäst (eller fånge) var enligt Stille och Hjärne helt klart motiverad.³⁰ Karl XII var, enligt Hjärne och hans lärjungar, ingen övermänsklig erövrare, framstående diplomat eller tänkare, men han hade ett makalöst rättsinne och stod som ensam förkämpe mot främmande kulturer, i första hand den moskovitiska.³¹ Där Verner von Heidenstam hade lyft fram karolinerna som förebilder – de verkligt svenska – där lyfte Hjärne fram kungen själv: Karl XII var idealmänniskan, ”genomträngd av den svenske laghävdarens oböjliga och trotsande sinne för rättens krav”. Hans kamp var alltigenom rättfärdig, rationell och i högsta grad aktuell. Den sträckte sig ”vida utöver hans eget tidevarv”.³²

Uppsala-professorn talade om kungens historiska roll på en övergripande, europeisk nivå. Han ställde den västerländska kulturen mot den österländska i ett slags civilisationernas kraftmätning.³³ Arthur Stille och andra forskare i kretsen kring Hjärne studerade ämnet i detalj och delade upp de olika historiska problemen mellan sig. Karl XII:s storhet som människa, statsman och fältherre skulle bevisas med hjälp av vetenskapliga instrument och genom vetenskaplig intuition.³⁴

Teori och metod

Denna uppsats undersöker hur ett socialt nätverk bestående av opinionsbildande historiker fungerar när en av dess aktörer bryter mot rådande principer. Ett socialt nätverk består av sammankopplade personer med liknande intressen och gemensamma målsättningar.³⁵ I detta fall handlar det om militärer och historiker, som alla såg Karl XII som en militär och politisk förebild.

För att kunna besvara frågeställningen ”Vilka typer av fel begick Oswald Kuylenstierna genom att ge ut sin Karl XII-biografi?” har jag tagit hjälp av sociologen och kulturanthropologen Pierre Bourdieus kapitalbegrepp: kapitalen utgör nämligen nätverkets resurser.³⁶ Kuylenstiernas

30. August Quennerstedt, *Kalabaliken vid Bender. Några synpunkter* (Lund 1910).

31. Sverker Oredsson, ”Livskraften hos Karl XII-forskningens ’nya skola’”, i Karl Zetterberg & Gunnar Åselius (red.), *Historia, krig och statskonst: En vänbok till Klaus-Richard Böhme* (Stockholm 2000) s. 46.

32. Hjärne (1918) s. 27, 40.

33. Hildebrand (1955) s. 44–45.

34. Oredsson (2000) s. 46.

35. Donald Broady, ”Nätverk och fält”, i Håkan Gunneriusson (red.), *Sociala nätverk och fält* (Uppsala 2002) s. 55.

36. Ylva Hasselberg, Leos Müller & Niklas Stenlås, ”Åter till historiens nätverk”, i Gunneriusson (red.) (2002) s. 26.

misstag eller överträdelser kommer att sorteras in i tre kategorier: en vetenskaplig, en ideologisk och en social.

Det sociala kapitalet väger tyngst i den här uppsatsen.³⁷ Det handlar om "släktband, vänskapsförbindelser, kontakter med gamla skolkamrater och kåranda",³⁸ och är på samma gång summan av de människor med vilka en aktör har en utbytesrelation.³⁹

Det i särklass viktigaste sociala kapitalet är släkten. Släktband lyser förvisso med sin frånvaro inom nätverket i fråga, men banden mellan aktörerna var starka och personliga; uppvaktningar på särskilda högtider såsom bröllop, utnämningar och födelsedagar förekommer frekvent i de brevsamlingar och arkiv jag studerat.⁴⁰ Släktnamnet i sig kan ha en avgörande betydelse: det är "en väsentlig del av det *habitus* individen bär på".⁴¹ Habitus är grunden i ett nätverk och utgör – som jag tolkar det – aktörens instinkter. Det kan ses som "ett protokoll enligt vilket en aktör har sin handlingsfrihet".⁴² Närhet i habitus gör att aktörerna känner samhörighet.

Symboliskt kapital innefattar – förutom anseende – kunskapen och förmågan att använda information på ett korrekt sätt och i rätt kontext.⁴³ Oswald Kuylenstierna ägde tydligen lite av denna kapitalform, åtminstone inom detta specifika nätverk (läs: den nya skolan). Enligt sina belackare förbisåg eller vantolkade han den information som fanns tillgänglig och ägde därmed inte förmågan att år 1912 skriva en Karl XII-biografi. Endast en forskare med tillräcklig intuition kunde undgå att bryta nacken i någon historisk fallgrop. Denna uppfattning delades dock inte av alla – flera recensenter i dagspressen gillade den populärt skrivna levnadsskildringen.

Spindeln i nätverket var Uppsalaprofessorn Harald Hjärne, som var en auktoritet på flera områden. Han bör i detta sammanhang betraktas

37. Broady (2002) s. 55.

38. Mats Sundin, "Vad kan Pierre Bourdieu bidra med till bostads- och urbanforskningen?", opubl. seminarieuppsats, Institutionen för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet, v.t. 2004, s. 2.

39. Hasselberg (2002) s. 28.

40. Harald Hjärnes arkiv och Max Schürer von Waldheims arkiv, Handskriftsavdelningen, Uppsala universitetsbibliotek (UUB).

41. Hasselberg (2002) s. 30.

42. Håkan Gunneriusson, *Det historiska fältet: Svensk historievetenskap från 1920-talet till 1957* (Stockholm 2002) s. 34, 36.

43. Leo Müller, "Information och nätverkslogik: Tre fältexempel", i Gunneriusson (red.) (2002) s. 93.

som fanbäraren i ledet av Karl XII-entusiaster. Nätverkets aktörer var samtliga, på ett eller annat sätt, skyldiga honom sin ynnest: några av dem hade utbildat sig vid Uppsala universitet och där haft Hjärne som mentor.⁴⁴ Dessutom innebar en nära relation med professorn ökad status och trovärdighet i historievetenskapliga sammanhang; båda sakerna är grundläggande för en historieskrivare, oavsett om denne till vardags är arméofficer eller historiker av facket. För att upprätthålla en god relation till Hjärne och dennes lärjungar var aktören tvungen att veta sin plats, sina befogenheter och begränsningar, och givetvis måste han bejaka kårandan, samt vidmakthålla den gemensamma historiesynen.

Nätverksanalyser är i regel av kvalitativt slag. Detta påstås i *Sociala nätverk och fält*, en antologi som även hävdar att korrespondens mer än något annat underlättar analyser av aktörers tänkande och interna relationer.⁴⁵

Korrespondens ligger till grund för mina slutsatser, liksom recenserande artiklar. De brev som kommenterar boken *Karl XII: Hans öden och personlighet* placerar jag under rubriken "Inofficiella omdömen". Ett problem är att jag bara har tillgång till den ena brevskrivarens tankar. Mottagarens åsikter och betänkananden går dock ofta att utläsa i det brev som denne erhållit.⁴⁶ "Officiella omdömen" har jag hämtat från dagspressen: tidningsartiklarna, som uppmärksammar den omstridda Karl XII-boken, är nio till antalet. Sju av dem blir föremål för en närgående analys.⁴⁷ Referenser till litteratur som skrivits av nätverkets aktörer görs för övrigt löpande.

Källkritiskt sett torde åsikterna som kommer till ytan i den privata korrespondensen ligga närmare sanningen än de som gjordes offentliga. "Det är mycket svårt att upprätthålla en god relation till sina vänner under en längre period om man inte är uppriktig i de brev man skriver", påstår Håkan Gunneriusson.⁴⁸ Det håller jag för sant. Man måste dock ta hänsyn till adressatens namn och till frågan om varför brevet över huvud taget skrevs och ivägsändes.

44. Se avsnittet "Det sociala nätverket".

45. Hasselberg (2002) s. 13.

46. Gunneriusson (2002) s. 13.

47. De övriga två – det rör sig om en *Göteborgs-Posten* (GP) och dessutom den konservativa tidningen *Nya Dagligt Allehanda* (NDA) – berör boken alltför ytligt.

48. Gunneriusson (2002) s. 13.

Intressant är också att undertexten i recensionerna framträder tydligt i breven; misstron mot Kuylenstierna och viljan att någon annan ska skriva Karl XII:s historia går att ana i tidningsartiklarna, men i de inofficiella omdömena är dessa känslor fullkomligt uppenbara. Det går således att se ett slags samspel mellan officiella och inofficiella texter.

Jag listar härnäst några av det sociala nätverkets centrala aktörer, medan de två följande avsnitten handlar om konflikten kring Kuylenstiernas bok. Undersökningen utmynnar i en resultatdel där naturen av Kuylenstiernas övertramp redovisas, i någon mån utifrån Bourdieus kapitalbegrepp.

Avgränsningen har varit lätt att göra; allt som berör boken i fråga är intressant och allt som inte gör det är mindre intressant. Jag tror att jag inom dessa gränser kan kasta ljus över sådant som hör till de större sammanhangen; konflikten kring *Karl XII: Hans öden och personlighet* är i hög grad belysande, och det skall påpekas att den aldrig tidigare blivit föremål för en vetenskaplig undersökning.

I detta sammanhang vill jag också klargöra att uppsatsen inte har som syfte att bedöma biografien utifrån vetenskapliga kriterier – det här är ingen recension eller anmälan. Det handlar om att *använda* Kuylenstiernas verk, tillika uppståndelsen som det skapade, för att säga något om den nya skolan, nätverket ifråga och dess aktörer.

Det sociala nätverket

Harald Hjärne dominerade Karl XII-forskningen kring sekelskiftet 1900.⁴⁹ Fältet ifråga var, liksom alla kulturella fält, ett system av positioner besatta av människor som strävade mot ett specifikt och gemensamt mål. Dess medlemmar var samtliga specialister.⁵⁰ Hjärne hade en central position och mycket goda personliga förutsättningar, kapital och habitus.⁵¹ Han tillhörde med andra ord fältets elit. Nedan listas de medlemmar av den nya skolan som på något sätt engagerade sig i eller bidrog till den konflikt som denna uppsats behandlar.

- a) Harald Hjärne (1848–1922), historieprofessor i Uppsala, ledamot av bland annat Svenska Akademien och konservativ politiker och ideo-

49. Se bl.a. brev från Kuylenstierna till Hjärne 30/11 1912, Brev till Harald G. Hjärne (1848–1922). Övriga svenskar H. Hjärne, Handskriftsavdelningen, UUB.

50. Broady (2002) s. 55.

51. Gunneriusson (2002) s. 39.

log. Hjärne hyste starka antipatier mot Ryssland.⁵² Han bildade 1910 en karolinsk akademi – Karolinska förbundet – efter anmaning av åtskilliga civila såväl som militära personer.⁵³

- b) Arthur Stille (1863–1922), historieprofessor i Lund. ”Stille blev den stora banbrytaren i sv. och nordisk krigshistorisk forskning och var den förste, som gjorde härförarens strategi och krigskonsten på slagfältet till ett särskilt ämne.”⁵⁴ Han ägnade sig åt djupgående källforskning – kartstudier utgjorde en viktig del – och genom delvis intuitiva tillvägagångssätt omvärderade han fullständigt äldre uppfattningar. Under sina sista levnadsår letade han källor från den karolinska tiden i utländska arkiv. Karl XII:s tid i Osmanska riket var ämnet för hans sista projekt.
- c) Carl Hallendorff (1869–1929), historiker i Stockholm. Hallendorff var försvarsvän och till och från anhängare av ”unghögern”, en politisk inriktning som uppstod i Uppsala under 1890-talet och som värnade om statens styrka. Unghögern var starkt påverkad av Hjärne.⁵⁵ Hallendorff ägnade den första tiden av sin vetenskapliga bana åt karolinska studier och Karl XII:s polska politik. Han var under flera år en flitig medarbetare i *Svenska Dagbladet*.⁵⁶
- d) Max Schürer von Waldheim (1872–1948), officer i Intendenturkåren och verksam i Helsingborg. Han utbildade sig under 1800-talets sista år i Uppsala, där han tog sin kandidatexamen 1895. Hans mentor i Uppsala var Harald Hjärne. De lär ha haft en vänskaplig relation även under studietiden, varom deras brevväxling vittnar. Efter sin examen blev Schürer von Waldheim intendent i intendenturkåren (1898) men bedrev samtidigt forskning utomlands, i synnerhet i Tyskland, där han dessutom höll föreläsningar.⁵⁷
- e) Per Sörensson (1885–1933). Han var vid tiden utgivningen av *Karl XII: Hans öden och personlighet* verksam i Lund som docent i historia och periodvis tillförordnad professor i samma ämne. ”Som hängiven lärjunge till Arthur Stille ägnade sig S. främst åt Karl XII-forskningen.”⁵⁸

52. Oredsson (1998) s. 257.

53. Hjärne, ur *Svenska män och kvinnor (SMoK)* (1942–1955).

54. Stille, ur *SMoK* (1942–1955).

55. Unghöger, *Nordisk familjebok (NF)* 1904–1926.

56. Hallendorff, ur *SMoK* (1942–1955).

57. Schürer von Waldheim, ur *Vem är vem* (1945) s. 750.

58. Kuylenstierna ur *SMoK* (1942–1955).

f) Oswald Kuylenstierna (1865–1932), arméofficer, museiföreståndare, opinionsbildare och författare, verksam i Stockholm. Kuylenstierna blev kapten 1903 efter en tid som attaché i Sankt Petersburg. Från 1911 var han föreståndare för Artillerimuseum (nuvarande Armémuseum). Kuylenstierna gav ut en mängd skrifter; till en början handlade det om politisk och militär litteratur, men med åren skrev han även historieböcker och skönlitteratur. Kuylenstierna såg i Karl XII "oupphinneliga ideal af mod och mannadygd", ideal som skulle kunna rycka upp svenskarna ur "missmodets jämnstrukna gråvädersstämning".⁵⁹

Samma år som Kuylenstierna gav ut sin "sammanfattande" bok om Karl XII (1912) gav han ut en diktmonografi med titeln *Jan Lilje*, vilken innehöll en samling skisser med motiv ur Karl XII:s historia. I *Svenska män och kvinnor* står det att de historiska arbetena i viss utsträckning är baserade på arkivstudier, "men [att] deras vetenskapliga värde är ganska ringa; Kuylenstierna saknade egentlig forskarbegåvning".⁶⁰

Det ska också sägas att Kuylenstiernas Karl XII-biografi släpptes i en ny och delvis reviderad upplaga 13 år senare.⁶¹ Vid den tiden var två av huvudaktörerna i nätverket – Stille och Hjärne – döda.⁶² De gjorda ändringarna är i allt väsentligt obetydliga: Oswald Kuylenstierna berördes måhända av kritiken, men han lät den, i sann konstnärssanda, inte påverka sitt arbete betydligt.⁶³

Officiella omdömen

Anmälningarna av boken *Karl XII: Hans öden och personlighet* kan delas in i tre kategorier: 1) de som är negativa och skrivna av nätverkets aktörer (*Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, *Helsingborgs Dagblad*, *Svenska Dagbladet*); 2) de som är negativa och skrivna av icke-aktörer i nätverket (*Stockholms Dagblad* och *Historisk tidskrift*); och 3) de som är positiva och skrivna av icke-aktörer (*Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* och *Aftonbladet*).

59. Kuylenstierna (1912) s. 3–4.

60. Kuylenstierna ur *SMoK* (1942–1955).

61. Oswald Kuylenstierna, *Karl XII: Hans öden och hans personlighet. Andra, delvis omarbetade upplagan* (Stockholm 1925).

62. Både Arthur Stille och Harald Hjärne dog år 1922.

63. Se inledningsavsnitten i respektive upplagor, Kuylenstierna (1912) och (1925).

Brännpunkter i artiklarna är problemen kring de tre kontroversiella skedena i Karl XII:s liv och de sätt på vilka Kuylenstierna beskriver dessa: Ställer sig författaren på den gamla eller den nya uppfattningens sida? Fyller boken sitt syfte? Det är frågor som recensenterna själva måste besvara.

Recension i Sydsvenska Dagbladet Snällposten

Under de sista årtiondena har ett intensivt vetenskapligt arbete nedlagts på utforskningen af Carl XII:s tidevarf. Det var *Hjärne*, som gaf uppslaget härtill; arbetet har sedan fortsatts af Stille, Hallendorff, Quennerstedt m. fl., intresset har spridt sig till vidare kretsar och tagit sig uttryck i bildandet af Karolinska förbundet. Det är nya synpunkter, som härvid ha gjort sig gällande, [...]. Det är ett oerhördt vidgande af arbetsfältet, som härigenom ägt rum [---]. På grund häraf har ännu ingen af de förnämsta kännarna af denna tid vågat skriva en sammanfattande historia om hela Carl XII:s regering utan i starkt medvetande af, att tiden därför ännu ej är kommen, nöjt sig med att arbeta på att lägga den nödvändiga grundvalen för en sådan. *Kapten Kuylenstierna har däremot ej låtit afskräcka sig af uppgiftens svårighet, och följaktligen fullständigt misslyckats.*⁶⁴

På detta sätt inleder Per Sörensson sin recension i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* den 9 december 1912. Det är fråga om en uttömmande genomgång av Kuylenstiernas verk, med sidhänvisningar. Texten är obarmhärtig: recensenten travar ”svårare fel” och missuppfattningar på varandra.⁶⁵

Förf. vacklar osjälfständigt mellan den gamla och den nya uppfattningen af Karl XII och saknar egen på noggrant studium af förefintliga arbeten grundad öfvertygelse, hvarför han också ständigt gör sig skyldig till motsägelser.

Sörensson påstår att arbetet inte får tas som ett uttryck för de senaste studieresultaten; ”inte ett spår” finns av dessa. Därmed underminerar han i en enda mening bokens huvudsyfte. Anmälaren menar till exempel att författaren i avsnittet om stora nordiska krigets utbrott

64. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* (SDS) 9/12 1912; min kursiv.

65. SDS 9/12 1912.

och det polska fälttåget förbisett de nyligen utgivna texterna *Konung Augusts politik åren 1700–01* från 1901 och "August den starke och Karl XII" i *Historisk tidskrift* från 1905, bägge skrivna av Harald Hjarnes lärjunge Carl Hallendorff. Kuylenstierna står ensam i sin uppfattning om kungens polska politik, menar anmälarer. Denne har mer till övers för avsnittet om det ryska fälttåget, men även här anmärker han på författarens dubbelydighet. Sörensson rasar vidare över rubriken "Sultansens fånge", som inleder kapitlet om den turkiska tiden: den är högst olämplig – endast under korta perioder var kungen berövad sin frihet, vilket zoologiprofessorn och Karl XII-beundraren August Quennerstedt skall ha visat i sitt häfte *Kalabaliken vid Bender: Några synpunkter* från 1910.⁶⁶

Per Sörensson är sträng, som han själv också erkänner, men han ser det som sin plikt att tydligt distansera Kuylenstiernas verk från den – som man säger – "rätta läran": "Det vore därför i hög grad beklagligt om föreliggande arbete för vida kretsar blifva den populära framställningen af Karl XII:s historia".⁶⁷

Förutom rena faktafel behandlar Sörensson uteslutande felaktigheter som på något sätt verkar belastande för Karl XII:s person och politik, vilket är anmärkningsvärt. Det förefaller ytterst märkligt att Kuylenstierna enbart skulle ha gjort fel av det ena slaget. Om nu boken innehåller sakfel bör sådana rimligen förekomma även då Kuylenstierna säger något för Karl XII fördelaktigt. Författarens lovord till hjältekonungen – de av opinionsbildande och ovetenskaplig karaktär – lämnas helt därefter av recensenten.

Vilka är då anledningarna till denna tendens hos recensenten? Per Sörensson var vid denna tid verksam i Lund som docent i historia och periodvis tillförordnad professor i ämnet. Anmälarer ingick i det sociala nätverket, och Sörensson var den aktör som tillrättvisade Kuylenstierna. Möjligen agerade han instinktivt såsom en aktör eller agent,⁶⁸ möjligen agerade han på uppmaning från någon högre upp i den sociala hierarkin. Sörensson såg sig hur som helst tvungen att rentvå Karl XII i offentlighetens ljus; det var ett sätt att skapa förutsättningar för ännu

66. SDS 9/12 1912.

67. SDS 9/12 1912.

68. En agent är kort sagt en aktör som uppfyller det sociala fältets villkor; se Sundin (2004) s. 6.

inte publicerade eller ens skrivna böcker i ämnet, författade av tvättäkta auktoriteter på området – kanske Stille, helst Hjärne.

Recension i Helsingborgs Dagblad

Max Schürer von Waldheims recension i *Helsingborgs Dagblad* är inte lika sträng i tonen, men den är klart fientlig.⁶⁹ I det tredje stycket förklarar anmälaren att det ”finnes många svårlösta problem [...] kvar” när det gäller den karolinska tiden, och särskilt dess siste kung, och fortsätter: ”Tiden anses af vetenskapsmännen ännu ej mogen för utgifvande af en definitiv slutgiltig monografi öfver Karl XII.” Kort sagt: Kuylenstierna försöker göra det möjliga av det omöjliga, som en annan recensent uttrycker det.⁷⁰ Men det är inte bara detta fel som han gör sig skyldig till, menar anmälaren, utan han har dessutom missat stora delar av det forskningsmaterial som redan finns färdigt och presenterat. Detta är ett ännu allvarligare misstag med tanke på bokens huvudsyfte.⁷¹

Här är det på sin plats att även se till vilka typer av fel som anmärks – vad är det egentligen som korrigeras inför tidningsläsarens ögon, bortsett från de rena sakfelen? Det första recensenten sätter fingret på är att Kuylenstierna fråntar Karl XII så gott som all världs- och människokänedom. Påståendet om att ”konungens uppfattning af sin regeringsmakt måste medföra ödesdigra följder” är direkt felaktigt, hävdar Schürer von Waldheim. Återigen har författaren missat det allra senaste i forskningen, klagar en av den nya skolans förespråkare.

Att som författaren gör uti kapitlet om Karl XII:s död påstå, att ’många voro väl de, som i tysthet önskade konungens död’ är minst sagt mycket förhastadt och säkerligen en obefogad beskyllning mot den store konungens undersåtar.⁷²

Det sistnämnda är intressant: Var det verkligen en förhastad beskyllning mot ”den store konungens undersåtar”? Höll medlemmarna av nätverket det för omöjligt, att Karl XII blivit mördad av en svensk soldat? I ett brev, daterat revolutionsåret 1917, försöker Arthur Stille lugna Max

69. *Helsingborgs Dagblad* (HD) 23/12 1912.

70. *StD* 10/12 1912.

71. Se citatet i inledningens början.

72. *HD* 23/12 1912.

Schürer von Waldheim i frågan om Karl XII:s död.⁷³ Kungens kista i Ridderholmskyrkan hade tidigare under sommaren blivit föremål för en vetenskaplig undersökning med syftet att lösa gåtan från Fredrikshald.⁷⁴ Brevet avslöjar något som Stille i officiella sammanhang aldrig yppade, nämligen att han inte höll det för orimligt, att Karl XII blivit mördad av en landsman.⁷⁵ Han försäkrar dock att "Carl XII:s ära och storhet blifva ej mindre, äfven om han skulle ha fallit offer för en mördare." Vidare skriver han: "Skulle det vara en svensk, som gjort det, så skulle man som svensk och landsman skämmas, men detta har ej med den historiska frågan att göra, som svensk är man för öfvrigt i dessa tider van att skämmas å nationens vägnar."⁷⁶ Stilles förtrolighet med adressaten är värd att poängtera – de båda litade på varandra.

I recensionen från 1912 menar Schürer von Waldheim också att Kuylenstierna är inkonsekvent, framför allt när det gäller det polska fälttåget. Han anmärker till en början på att "redogörelsen (s. 67–70) för förutsättningarna för den polska politiken skiljer sig på ett olyckligt sätt från de senaste forskningarne på detta område, hvilka bäst sammanfattas af Hjärne i hans ofvannämnda arbete."⁷⁷ Apropå Kuylenstiernas motstridigheter påpekas att författaren på sidan 67 i boken säger att August II:s avsättning inte alls var en orimlig tanke, men att han sex sidor längre fram klagar på att Karl XII *inte* lät August behålla sin polska krona, trots allt. Schürer von Waldheim irriterar sig på dylika motsägelser, men anser att Kuylenstierna lyckats bättre med kapitlen om det ryska fälttåget och den turkiska tiden: "Rätt bedömer författaren situationen, då han kallar Pultava för ett 'misslyckadt anfall' och förlägger det egentliga nederlaget till Lewenhaupts oförlåtliga kapitulation vid Perevolotjna två dagar senare."⁷⁸ Därmed läggs ansvaret för det verkliga nederlaget på en general medan Karl XII slipper bära hundhuvudet.

73. Brev från Stille till Schürer von Waldeheim 23/10 1917, Ernst Wilhelm Maximilian Schürer von Waldheims (1872–1948) arkiv, Handskriftsavdelningen, UUB, kartong NC:852.

74. Se bl.a. det stora verket Samuel E. Bring, *Konung Karl XII:s banesår* (Stockholm 1918).

75. Brev från Stille till Schürer von Waldeheim 23/10 1917, Ernst Wilhelm Maximilian Schürer von Waldheims (1872–1948) arkiv, Handskriftsavdelningen, UUB, kartong NC:852.

76. Ibid.

77. Han syftar på verket *Karl XII: Omstörtningen i Öst-Europa 1697–1703* (Stockholm 1902).

78. *HD* 23/12 1912.

Recension i Svenska Dagbladet

I *Svenska Dagbladet* den 19 december 1912 finns en artikel med rubriken ”Hjältekonungen”, som handlar om såväl Karl XII som hans farfars kusin, drottning Kristina.⁷⁹ Skribenten Carl Hallendorff inleder med att berömma Kuylenstiernas nyutkomna biografi: han uttrycker sig till exempel uppskattande om illustrationerna och om redogörelsen för prins Karls barndom. Men berömmet övergår snart i klander. Det bör här poängteras att artikeln knappast är ingående och saklig – det råder stor brist på konkretion.

”Kapten Kuylenstiernas bok försöker sammanfatta, hvad forskningen enligt förf:s åskådning för närvarande har att säga om Karl XII”, skriver recensenten. Han fortsätter: ”Ett lofligt försök i och för sig”, men framhåller att det är ytterst vanskligt vid den rådande tidpunkten. Man har ännu inte framletat tillräckligt med material, som ”vetenskapligt sofrats”, för att ”möjliggöra säkra nya påståenden”. En författare med intuition hade möjligen kunnat lyckas i försöket att täcka av kungens hela liv, men ”herr K:s krafter hafva trots allvarligt sträfvande icke räckt till för uppgiften.” Bilden som ges i boken är ”i allt väsentligt den gamla stereotypa, känd från Fryxells förvriddning och senare också i olika grader av karikering från herrar Adelskiölds och Anton Nyströms fria fantasier”, skriver Hallendorff vidare.⁸⁰ ”Skillnaden är mest att herr K. upphöjer, berömmar och apologierar där Fryxell och hans eftersägare allenast hade bittert tadel.”

Hallendorff menar att det är alldeles likgiltigt ”om det blir beröm eller tadel”. Det gamla meningsutbytet, huruvida Karl XII var till skada för Sverige eller tvärtom, är inte intressant – det är endast den ”historiska sanningen” som är intressant. Är man road av den dogmatiska tonarten bör man ”naturligtvis inte försumma att göra dess [bokens] bekantskap”. Den ”prydligt utstyrda volymen” lämnar den historiskt intresserade läsaren ganska kallsinnig.⁸¹ Slutsatsen är således att Kuylenstiernas bok inte innehåller några nya svar, eller svar över huvud taget och att den således

79. *Svenska Dagbladet (SvD)* 19/12 1912.

80. Anton Nyström påstod bl.a. att Karl XII var hermafrodit. Nyström var dessutom en stark motståndare till den nya skolan: ”Avsikten har inom ’den nya skolan’ väsentligen varit att förgylla Karl XII:s bild för att egga svenskarna att befrämja Sveriges försvarsväsen främst för att möte den ryska faran.” Se Anton Nyström, *Karl XII och sammansvärjningen mot hans envælde och liv* (Stockholm 1928) s. 283.

81. *SvD* 19/12 1912..

inte bör blandas ihop med den nya skolans forskningsresultat – Carl Halendorff har därigenom dragit sitt strå till stacken.

Recension i Stockholms Dagblad

Arméofficern Willy Kleen publicerade även han sina åsikter om biografien. Han var inte medlem av det sociala nätverket, men erkände den nya Karl XII-forskningen. Hans omdömen, som delvis redan citerats, tillhör de mer negativa. Anmälaren säger att arbetets största fel helt enkelt är, "att det utgifvits åtminstone ett tiotal år för tidigt".⁸² Han berättar om det "intensiva" arbete som nedlagts för att framställa den karolinska tiden i dess rätta ljus. Karl XII var ingen Don Quijote, hävdar Kleen, utan en av Europas genom tiderna bästa fältherrar. Den nya bilden är alltså inte färdig; Kuylenstierna har inte uppfyllt ändamålet att ge en fullständig bild av Peter den stores motståndare.⁸³

Kleen blir den förste som angriper författarens bild av det ryska fälttåget: denna strider mot Stilles framställning. Det framgår, menar anmälaren något otydligt, av ett citat som Kuylenstierna hämtat från Shakespeare: "Ej felet, Brutus, bor hos våra stjärnor, men hos oss själva, om vi dukar under."⁸⁴

Boken är full av felaktigheter och misstag – författaren är i mycket av den gamla uppfattningen, eller som Kleen kallar den, 1800-talets uppfattning. Intressant är ett stycke i slutet av recensionen: "att framställa denna nya bild tillkommer också i främsta rummet *den nya forskningens män*".⁸⁵ Willy Kleen är den ende som helt frikopplar Kuylenstierna från den nya skolan, vilket är ytterst märkligt med tanke på hans bidrag till *Karolinska förbundets årsbok* och nära band till några av skolans tyngsta namn.

Recension i Historisk tidskrift

Recensionen av *Karl XII: Hans öden och personlighet* i *Historisk tidskrift*, årgång 1913, bryter inte mot de i dagspressen i termer av stilistisk och ambitionsnivå. Skillnaden mellan dagspress och facktidskrift var i början på 1900-talet knappt märkbar vad gäller anmälningar, ett förhållande som ju knappast råder idag.⁸⁶

82. *StD* 10/12 1912.

83. *StD* 10/12 1912.

84. Kuylenstierna (1912) s. 122.

85. *StD* 10/12 1912; min kursiv.

86. *HT* 33:1 (1913) s. 65, "Öfversikter och granskningar".

Författaren går ej så långt, att han fullkomligt fördömer Karl XII:s polska politik, men ej håller följer han Hjärnes försök att se läget från synpunkter, som troligen voro konungens egna, utan vill en intaga en något förmedlande ståndpunkt.⁸⁷

Anmälaren Erik Naumann (signaturen E.N.) särar härmed på Kuylenstiernas uppfattning av det polska fälttåget och den nya skolans motsvarighet.⁸⁸ Det gäller också författarens resonemang kring kungens östeuropeiska politik i övrigt: ”Författaren har ej riktigt bilden för, hur Karl XII – som Stille framhållit – i sin östeuropeiska politik fullföljde samma syfte som Karl X Gustaf.”⁸⁹

Snarare än något annat tillhör Kuylenstierna den gamla skolan i denna fråga. Men författaren gör ändå det mesta ”rätt” när han redogör för händelserna under det ryska fälttåget. Här har han ställt sig på Arthur Stilles sida, men det saknas både analys och problemformuleringar.⁹⁰

I denna recension blir det bombastiska och nationalistiska språket i boken föremål för kritik: ”dylika utgjutelser lämpar sig för festtal; i en vetenskaplig framställning sakna de allt berättigande”.⁹¹ Slutomdömet förtjänar att citeras då det inte bara är kännetecknande för just denna anmälan, utan för samtliga som ovan redovisats:

Kuylenstiernas arbete vittnar om en varm beundran för Karl XII liksom ett lifligt intresse för den karolinska epoken, och såsom populär framställning torde det kunna vara ägnadt att sprida intresse för denna tid. För den historiska vetenskapen åter betyder arbetet näpeliggen någon vinst, då författaren ej gjort någon själfständig insats i forskningen eller ens på grund af sitt hopplösa försök att hopjämka sins emellan oförenliga åskådningar mäktat lämna en öfversikt, som motsvarar vetenskapens nuvarande uppfattning.⁹²

87. *HT* (1913) s. 66.

88. Fil. dr i historia, sedermera knuten till den nya skolan genom sin medverkan i jubileumsverket *Karl XII: Till 200-årsdagen av hans död* (1918), där han redogör för centralförvaltningen under Karl XII:s tid. Jag vill tacka *Historisk tidskrifts* redaktionssekreterare, fil. mag. Nils Fabiansson, för hjälp med att avkoda signaturen.

89. *HT* (1913) s. 66.

90. *HT* (1913) s. 66–67. Det hänvisas till Ernst Carlson, en av den äldre Karl XII-uppfattningens företrädare.

91. *HT* (1913) s. 67.

92. *HT* (1913) s. 68.

Recension i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning

Slutligen ska jag redovisa och kommentera ett par recensioner som båda är berömmade i sina utlåtanden; den negativa och hårdföra kritiken var följaktligen inte genomgående bland anmälningarna. Först ut är en artikel från Göteborg.⁹³ Undertiteln är något missvisande, anser anmälaren, Karl Viktor Åhgren (signaturen Å-n.), ”i det skildringen av hans [Karl XII:s] öden upptar en mycket ringa del av arbetet medan huvudvikten lagts på en undersökning af hans personlighet och fältherreegenskaper”. Men det är ett litet fel, och det är inte heller så konstigt, att denna del fängslat ”officern-författaren”.⁹⁴

Den ytliga och orättfärdiga dom öfver Karl XII:s person och förmåga som fällts af tidigare forskare har ju genom Hjärnes, Quennerstedts och Stilles undersökningar börjat kullstörtas, och i dessas spår följer nu en hel skara ivriga forskare, bland dem förf. till föreliggande bok.⁹⁵

Recensenten inbegriper med andra ord Kuylenstierna i den nya skolans forskning, och här bör man höja ett poängterande finger: det är nämligen viktigt att inte bara erkännas av aktörer inom ett fält utan även av utomstående betraktare. Båda grupperns erkännande krävs för att de kapitalformer som en aktör innehar skall ha ett värde.⁹⁶

Kuylenstierna har främst använt sig av den redan tryckta litteraturen, konstaterar recensenten, ”men denna har han istället begagnat sig af med dess större flit”. Fortsättningsvis sägs det att ”om också försvarsagitatorn emellanåt omedvetet väl skarpt lyser fram, är det dock tydligt att förf. ärligt sträfvat att rättfärdigt fördela ljus och skugga öfver den gestalt som är föremål för skildringen”. Analyser har tidigare anmälts som frånvarande, men i denna göteborgska artikel prisas Kuylenstiernas

93. Jag har sett till ett par dagstidningar från Göteborg, men väljer att fokusera på den recension som är mera ingående. Den andra, kortfattade och något ytliga, återfinns i *Göteborgs-Posten* (GP) 24/12 1912, under ”Korta anmälningar”. Där står det att Oswald Kuylenstierna försökt resumera den senaste forskningen på ett vetenskapligt och samtidigt populärt sätt, och att författaren i några av sina slutsatser lutar sig mot Arthur Stilles arbete om Karl XII:s fälttågsplaner 1707–1709. Kuylenstierna lyckas dock inte övertyga läsaren om att den nya Karl XII-bilden är definitiv och obestridlig, enligt den anonyme anmälaren: ”Den verkligt vetenskapliga sanningen torde vara, att striden om den gåtfulle kungens personlighet i detta nu är lika öppen som någonsin.” Författaren får däremot beröm för sin flit som skriftställare och avslutningsvis för sitt språk.

94. *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* (GHT) 3/12 1912.

95. GHT 3/12 1912.

96. Hasselberg (2002) s. 39.

genomträngande blick: "en god del" av boken ägnas en "grundlig analys" av kungen och dennes förmågor.⁹⁷

"Särdeles fängslande är förf:s framställning af Karls personlighet." Enligt Åhgren tillbakavisar Kuylenstierna bilden av kungen som skygg, kallsinnig och snuskig (i betydelsen oren, smutsig). Anmälaren håller också Kuylenstiernas påstående om Karls bristande människokänedom för sant. Ur den svagheten jämte beständigheten i allt Karl XII företog sig söker Kuylenstierna "på ett förtjänstfullt sätt förklara [kungens] slutliga motgångar". Men alla puerila fraser, de kunde "utan afsaknad" vara borta.⁹⁸

Slutomdömet är mycket positivt: "Arbetet som är prydt med ett stort antal porträtt och andra bilder är emellertid som sammanfattning af en del af Karl XII:s forskningen hittillsvarande resultat af ganska mycket intresse."⁹⁹ Detta är ett anmärkningsvärt omdöme med tanke på vad som annars hävdats. Åhgren menar att Kuylenstierna lyckats med sin uppgift, att på ett fullständigt sätt sammanfatta de nya forskningsresultaten. Men han visste ännu inte vad Sörensson och hans vänner hade att säga om saken. Ändrade recensenten uppfattning senare under december månad?

Recension i Aftonbladet

Då Heidenstam tog itu med Karl XII-problemet framgick därur ett epos snarare över 'Karolinerna' och det folk, varur de vuxit fram, än direkt över konungen själv. Det är ej utan, att kaptan Kuylenstiernas bok i viss mån en gensaga däremot.¹⁰⁰

På detta sätt beskrivs boken i *Aftonbladet* den 9 december 1912 i en recension som samtidigt berömmar Kuylenstiernas skönlitterära verk *Jan Lilje*.¹⁰¹ Syftet med biografien är, enligt recensenten, den släkthistoriskt kunnige Paul Meijer-Granqvist (signaturen PMG), att ge en möjligast sann bild av Karl XII. Det är ingen "panegyrik" det handlar om:

97. *GHT* 3/12 1912.

98. *GHT* 3/12 1912.

99. *GHT* 3/12 1912.

100. *AB* 9/12 1912.

101. Detta verk består av en samling karolinska studier, och "det har en plats på varje svensk gosses julbord".

Författaren gör visserligen ingen hemlighet af den varma sympati han ägnar 'karolinernas kung', men han söker redbart att låta af honom verifierade källor tala sitt eget språk. Och många av dessa sålunda framsagda och åberopade källor återges här för första gången i tryck, vilket naturligtvis ger ökat värde åt arbetet.¹⁰²

Anmälaran anser att Kuylenstierna är objektiv, noggrann och källkritisk, att han med andra ord är en vetenskapsman. Författaren lyckas i stort att göra kungen mer mänsklig: Kuylenstierna har tagit bort många "skymmande spindelväv". Då författaren följt sin hjälte till Fredrikshald, "är det ej mycket kvar av den dystre, fatalistiske, folkskygge egoisten, som man känner från tidigare svartmålningar". Lika lite framställs kungen som en "halvt överklig heros".¹⁰³

Kuylenstiernas bok hjälper läsaren att förstå Karl XII, påstår recensenten, och förstå varför det fanns de som älskade honom medan han var i livet, "i med- och motgång". Arbetet torde söka sig till en hel del svenska hem lagom till jul, spekulerar Meijer-Granqvist, ty "än till sagan lyssna det gamla sagoland".¹⁰⁴

Undertexten i det sista, avslutande stycket går stick i stäv med slutomdömena i de övriga huvudstadstidningarna: anmälaran säger att arbetet har en vetenskaplig prägel och att det på samma gång har en lättläst och ypperlig stil.

Sammanfattande kommentarer över recensionerna

Oswald Kuylenstiernas *Karl XII: Hans öden och personlighet* blev uppmärksammas i Sveriges största dagstidningar och dessutom i den ledande historievetenskapliga facktidskriften. Kuylenstierna fick utstå skarp kritik. Till undantagen hör *Aftonbladet* och tre Göteborgstidningar, varav en har presenterats. "Särdeles fängslande är framställning af Karl XII:s personlighet", skriver recensenten i *Göteborgs Handelsblad*, och *Göteborgs Aftonblad* framhåller att "författaren gått igenom ett väldigt material med största omsorg och resultatet är också utmärkt godt såväl i fråga om text som bild".¹⁰⁵

Kuylenstierna hade ett fåtal sympatisörer i dagspressen, men dessa

102. AB 9/12 1912.

103. AB 9/12 1912.

104. AB 9/12 1912.

105. Se annons i *SvD* 17/12 1912.

var inte hans vanliga vänner, utan han tilltalade tvärtom de som inte tillhörde den nya forskningen, de som var måttligt insatta i de nya frågorna och problemen kring Karl XII. Denna omständighet är värd att notera. Men var inte just detta Kuylenstiernas vilja och syfte med boken, att tilltala de som ännu inte var hängivna Karl XII-beundrare? Som kommer att framgå i nästa stycke togs Kuylenstierna i försvar av Harald Hjärne, som just påpekar, att boken "i viss mån är egnad att bibehålla intresset för Karl XII".¹⁰⁶ Av samma anledning prisade den konservativa tidningen *Nya Dagligt Allehanda* författaren: tidningen valde till och med att publicera hela kapitel ur boken, och bestämde att arbetet är "högeligen intressant", särskilt då "Karl XII är mannen för dagen inom svenska folket", och att verket förtjänar många läsare.¹⁰⁷

Men varför bryter exempelvis den göteborgska kritiken mot den i *Svenska Dagbladet* och *Sydsvenska Dagbladet*? En av anledningarna är att de negativa omdömena skrevs av representanter för den nya skolan i Karl XII-forskningen – en skola som lärde ut att fältherren Karl XII lämnade jordelivet i det närmaste fri från fel och som ville komma bort från den romantiska bilden av en tragisk hjälte. Dess representanter fanns framför allt i Stockholm, Lund och Uppsala.

Inofficiella omdömen

Våren 1911 sände Arthur Stille ett par brev till Harald Hjärne, i vilka han redogjorde för tryckningen av Karolinska förbundets allra första årsbok.¹⁰⁸ Stille var i praktiken årsbokens redaktör eftersom alla artiklar genomlästes av honom innan de gick vidare till tryck.

Bland de aktuella texterna ingår en som är skriven av Oswald Kuylenstierna och som heter "Karl XII:s personlighet och den nyare forskningen". Texten godkändes av Stille, trots att den utgör stommen i det som senare kom att bli Kuylenstiernas Karl XII-biografi. När väl biografien kom ut blev artikeln i årsboken avfärdad som föga lyckad. Enligt Stille var Kuylenstiernas uppfattning om Karl XII-problemen acceptabel så länge den inte blev vidare spridd, men när kaptenens "skeva" uppfattning hamnade i boklådorna blev det plötsligt annat ljud i skällan:

^{106.} Brev från Schürer von Waldheim till Hjärne 26/12 1912, Brev till Harald G. Hjärne (1848–1922). Övriga svenskar H. Hjärne, Handskriftsavdelningen, UUB.

^{107.} *NDA* 7/12 1912.

^{108.} Se brev från Stille till Hjärne 31/3 och 1/5 1911, Brev till Harald G. Hjärne (1848–1922). Övriga svenskar H. Hjärne, Handskriftsavdelningen, UUB.

Bäste broder! Mycket tack för öfversändandet idag av recension öfver Kuylenstiernas bok. Ehuru du är mildare i gommen än Sörensson var i Sydsvenska Dagbladet kommer du ju dock till i hufvudsak samma resultat. Man kan ju ej annat än djupt beklaga, att denna olyckliga bok öfverhuvud utkommit, då en del mera okonstladt folk kan få den föreställningen, att Kuylenstiernas framställning skulle vara en exponent af den allvarliga, moderna forskningen i ämnet.¹⁰⁹

Orden är undertecknade Lundaprofessorn Arthur Stille juldagen 1912. Brevet, i vilket de ingår, hamnade till slut i Helsingborg och hos Max Schürer von Waldheim. Det är tydligt att brevskrivaren är upprörd, och han är glad över att så många ingående recensioner gjorts. Stille avslöjar att han någon gång under sommaren skrivit till Stockholm, till den "olycklige Kuylenstierna" och berättat att han inte ansett tiden vara mogen för en ny Karl XII-biografi. Det var och är hans uppfattning, skriver han till Schürer von Waldheim, som i sin recension uppmanat "i första hand Hjärne", men sekundärt även Stille, "att skrifva en bok om Carl XII:s lif" (notera att detta inte sades rent ut i recensionen i *Helsingborgs Dagblad*; Stille kunde dock läsa undertexten). Alltså: två militärer – Kuylenstierna och Schürer von Waldheim – ville så fort som möjligt se en monografi över konungen, med politiska förtecken! Det visar hur pass viktig Karl XII var i den samtida samhällsdebatten och i försvarsfrågan.

"Fools rush in where angels fear to tread" är ett ordspråk som Stille använder på Kuylenstiernas bekostnad. Vidare skriver han:

För en person med så snillrik intuition som Hjärne är det måhända möjligt att göra en bra bok, men för oss andra som stå vida under den nivån, förefaller det mig som om det vore bäst att taga sig till vara, och det förefaller mig och, som om det vore i viss mån betänkande, att Hjärne själf gjort halt på vägen.

I samma brev framgår det att Arthur Stille från Stockholm hört, "att Kuylenstierna fått reda på Sörenssons anmälan [...]". Hur Kuylenstierna tagit kritiken framgår inte av brevet.

109. Brev från Arthur Stille till Max Schürer von Waldheim juldagen 1912, Ernst Wilhelm Maximilian Schürer von Waldheims (1872–1948) arkiv, Handskriftsavdelningen, UUB, kartong NC:852.

”Det vore önskligt, att din [Schürer von Waldheims] anmälan i *Helsingborgs Dagblad* äfven blefve mera spridd i Stockholm än hvad tidningens egen, närmaste läsekrets kan bringa”, skriver Stille. Han tillägger att det inte vore så dumt om Schürer von Waldheim sände upp ett exemplar av sin recension till Carl Bennedich. Bennedich är i dag mest känd för sitt häpnadsväckande försök att störta liberalerna: på hans och Sven Hedins inrådan iklädde sig Gustaf V rollen som den nye Karl XII vårvintern 1914.¹¹⁰

Samtidigt bytte Schürer von Waldheim brev med liknande innehåll med sin gamle lärare i Uppsala, Harald Hjärne. Hjärne fick annandag jul 1912 bud från Max Schürer von Waldheim: ”Härmed tillåter jag mig att till min gamle vördade lärare öfversända en recension, som jag här-omdagen skref i *Hälsingborgs Dagblad* om kapten Kuylenstiernas Karl XII”. Schürer von Waldheim omnämner sin recension och önskar ”att professorn såge och tänkte på den i slutet af recensionen intagna uppmaningen, eller rättare sagdt, det där nödropet”. Han fortsätter:

Ända till dess att vi får en vetenskaplig och dock populär framställning af Karl XII och hans tid, ända till dess kommer, det är säkert, hela svenska folkets, massans uppskattning af Karl XII vara alldeles snedvriden.¹¹¹

I första hand vill Schürer von Waldheim att Hjärne skriver en riktig bok om Karl XII. Han medger att ”hela perioder i Karls historia ännu är mycket litet kända”, men att han detta till trots anser att vetenskapen åtminstone borde säga så mycket som den redan vet. Alltså: enligt Schürer von Waldheim är det inte för tidigt att skriva en heltäckande bok om Karl XII. Han skriver några veckor senare

att det vore en ovärderlig nytta för hela den nationella andan i landet och särskilt för armén, om Herr professorn skrefve något om Karl XII. Jag tror, att de gamla ärorika minnena är [...] det enda, som i vår besynnerliga [...] tid kan hålla fosterlandskänslan något sänär uppe.¹¹²

110. Oredsson (1993) s. 259–260.

111. Brev från Schürer von Waldheim till Hjärne 26/12 1912, Brev till Harald G. Hjärne (1848–1922). Övriga svenskar H. Hjärne, Handskriftsavdelningen, UUB.

112. Brev från Schürer von Waldheim till Hjärne 19/1 1913, Brev till Harald G. Hjärne (1848–1922). Övriga svenskar H. Hjärne, Handskriftsavdelningen, UUB.

Hjärne tar, av breven att döma, delvis Kuylenstierna i försvar och menar att boken i viss mån var ägnad att bibehålla intresset för Karl XII och dennes samtid. Men Schürer von Waldheim framhåller i sitt brev av den 19 januari 1913 "att författaren uppträder med så stora anspråk att här framlägga resultatet av historieforskningen". Han skriver vidare, att det är farligt och att de flesta kommer att tro på författarens auktoritet. Felen har ju förvisso uppvisats i flera recensioner, "men hur många läsa recensioner!". "Det är en stor olycka", betonar han.

Så mycket värre är denna fara, som den oriktiga uppfattningen tyvärr äfven smyger sig in till den i skolorna begagnade historiska handböckerna.¹¹³

Schürer von Waldheim tar därefter upp läroböckerna i historia: dessa borde skrivas av specialister. Kort sagt: all historisk litteratur borde ha en vetenskaplig förankring. Åtminstone borde läroböckerna granskas "af en för ändamålet tillsatt och sakkunnig kommitté innan de finge i skolorna användas". En bok om Karl XII skriven av Hjärne skulle "nu mer än något annat, som man säger, rädda situationen".¹¹⁴

Dessförinnan – den 30 november 1912 – hade Oswald Kuylenstierna skickat sin bok och följande meddelande till Harald Hjärne:

Med dagens post afsänder jag som korsband ett exemplar af min i dagarna utkomna bok om 'Karl XII, hans öden och personlighet'. Till Eder, Herr professor, som först inriktade den svenska samtidsintresse på studiet av Karl XII, ber jag att genom öfversändandet af mitt lilla populärt hållna arbete få gifva ett uttryck af min vördnad och tacksamhet. Om Herr professorn finner boken motsvara sitt ändamål skulle jag vara synnerligen tacksam för ett omnämnande af densamma, exempelvis i en Uppsala-tidning. Intet skulle vara mig kärare än att emotse ett ord af gillande från den svenska Karl XII-forskningens främste man.
Herr professorns värdsamt tillgifne
Oswald Kuylenstierna.¹¹⁵

113. Ibid.

114. Ibid.

115. Brev från Kuylenstierna till Hjärne 30/11 1912, Brev till Harald G. Hjärne (1848–1922). Övriga svenskar H. Hjärne, Handskriftsavdelningen, UUB.

Kuylenstierna hoppades att vänskapsbanden till Hjärne, att hans sociala kapital, som han skapat genom sitt engagemang i Karolinska förbundet, skulle förmå ”herr professorn” att skriva något ord av gillande i en Uppsalatidning. Hjärne skrev ingen recension av boken, men Kuylenstierna kunde möjligen trösta sig med att professorn åtminstone inte skrev något ord av ogillande.

Sammanfattande slutsatser

Oswald Kuylenstiernas bok om Karl XII är populärt skriven, rikt illustrerad och förhållandevis kortfattad. Författarens inledande föresats – att sammanfatta den senaste forskningen – är antagligen missledande, men arbetets syfte är lika mycket att ge en medryckande skildring av den gåtfulle regenten. Hade verket getts ut några decennier tidigare och varit oavhängigt den nya skolan i Karl XII-forskningen, hade det säkerligen inte väckt någon anmärkningsvärd uppståndelse eller kritikerstorm. Av denna anledning är jag i mina slutsatser ointresserad av att bedöma biografien utifrån allmänna kriterier.

Den nya skolans ledande män hade för avsikt att inom en överskådlig framtid presentera en helt ny Karl XII-bild; det var fråga om en total uppgörelse med de gamla historikerna. Kuylenstiernas ”fel”, eller brott mot den nya skolan, kan delas in i tre kategorier – en vetenskaplig, en ideologisk och en social.

Vad gäller den första kategorin redovisar Oswald Kuylenstierna uppenbarligen inte den nya skolans forskningsresultat, vilket åtskilliga recensioner och brev vittnar om. Boken är varken vetenskapligt skriven eller utformad, åtminstone i modern bemärkelse: *Karl XII: Hans öden och personlighet* är på sina ställen motsägelsefull och saknar notapparat. Harald Hjärne och hans lärjungar och kollegor var vetenskapsmän, inga prosaister, medan Kuylenstierna, som skrev såväl dikter som romaner, saknade den vetenskapliga auktoriteten. Att en ”festtalare” sade sig företräda den nya Karl XII-forskningen var helt oacceptabelt.

Beträffande den ideologiska aspekten kom arbetet vid fel tillfälle, eller snarare: alldeles för tidigt. Tiden var inte mogen för en ny och heltäckande Karl XII-bok, ansåg Hjärne och hans krets, och Kuylenstierna skadade därigenom den nya skolans framtoning och politiska ambitioner genom sitt verk. Den nya Karl XII-forskningen syftade till att uppvärdera kungen med grund i källmaterialet och vetenskapen, ty det skulle

inte gå att ifrågasätta honom som politiker och fältherre. En populärt hållen och oblygt opinionsbildande bok, där det förekommer en del motsägelser och säkert en del faktafel, riskerade att helt kullkasta den nya forskningens trovärdighet och därmed äventyra dess politiska mål.

För det tredje, rörande de sociala aspekterna, tog Kuylenstierna på sig en uppgift som av allt att döma var avsedd för någon annan. Han ignorerade till och med Arthur Stilles varningsord. Stille var vid denna tid något av *Karolinska förbundets årsboks* inofficiella redaktör och den historiker som stod Hjärne närmast; tillsammans utgjorde Stille och Hjärne forskningsfältets elit. En heltäckande bok om Karl XII kunde i nuläget bara författas av en vetenskapsman med tillräcklig intuition – i första hand Hjärne, i andra hand Stille. Endast dessa två kunde undgå att bryta nacken i någon av de historiska fallgroparna. Kuylenstierna gick alltså händelserna i förväg, beskrev sina vänners forskningsresultat på ett, enligt den nya skolans företrädare, felaktigt sätt och bröt på så vis mot viktiga principer.

Kuylenstierna beskrev och representerade med andra ord vetenskapen på ett ovetenskapligt sätt. Karl XII var en lysande strateg, en fältherre av Guds nåde, den västerländska kulturens förkämpe, enligt den nya skolan.

I början av 1900-talet skedde en omvärdering av den svenske kungen Karl XII med politiska förtecken. Från konservativt håll väntade man sig att det nyvaknade intresset för kung Karl skulle påverka opinionen och leda till en upprustning av krigsmakten och ett närmande till Tyskland. Men en klumpigt skriven biografi kom att äventyra hela projektet.

Den nya skolan inom Karl XII-forskningen bestod huvudsakligen av opinionsbildande historiker, militärer och författare. Vetenskaplig korrekthet och idealism var deras ledstjärnor. År 1910 bildades en akademi i Karl XII:s ära, Karolinska förbundet. Ledande krafter vid förbundets tillkomst var professorerna Arthur Stille och Harald Hjärne. Den nya skolan i Karl XII-forskningen avfärdade tidigare forskning om kungen som ovetenskaplig. Historieberättaren Anders Fryxell och författaren August Strindberg tillhörde båda ”en gammal skola”.

Lagom till jul år 1912 gav kapten Oswald Kuylenstierna ut sin populärt skrivna bok *Karl XII: Hans öden och personlighet* på P. A. Norstedts & söners förlag. Ett av författarens huvudsyften var att sammanfatta nya skolans forskning, men flera av dess ledande företrädare ansåg att

han missrepresenterade forskningsresultaten. Recensenter utan tydlig koppling till den nya skolan var å andra sidan övervägande positiva i sina omdömen. Kuylenstierna baktalades i hemlighet, inte minst av Arthur Stille. Kaptenen blev kallad ”fool” och ”den olycklige Kuylenstierna”. Enligt flera recensioner är boken full av missledande fakta och dessutom populärt skriven. Den nya, vetenskapliga bilden av kungen blev, genom Kuylenstierna, ett slags karikatyr, och han representerade en vetenskap på ett ovetenskapligt sätt, bedömde den nya Karl XII-bildens försvarare. Biografin kom dessutom i ett alldeles för tidigt läge – ja, årtionden för tidigt, betonade Arthur Stille. Biografin äventyrade helt enkelt den nya skolans trovärdighet.

Den politiska undertexten i *Karl XII: Hans öden och personlighet* var alltför påtaglig och språket för rättfram. Kuylenstiernas Karl XII hade dessutom alldeles för många fel: författaren vantolkade kungens stora och geniala lösningar på svåra politiska och militära problem. Framställningen tillhörde i själva verket 1800-talets uppfattning, enligt några av kritikerna.

Det kanske allvarligaste felet var dock att Kuylenstierna svek sina vänners förtroende genom att missförstå dem och deras forskning. Han lät publicera sin bok *trots* att de ledande professorerna Harald Hjärne och Arthur Stille hade varnat honom och sagt att tiden inte var mogen för en heltäckande biografi. För dem blev han därmed ”den olycklige Kuylenstierna”.

”The unfortunate Kuylenstierna”

A historical revaluation of King Charles XII in danger due to an indiscreet biography

In the early 20th century several historians and military officers sought to shed new light on the actions of the Swedish warrior king Charles XII (1682–1718). In 1910, they founded an academy – *Karolinska förbundet* – to promote the memory of the sovereign ruler. Its members undoubtedly had a political agenda – they hoped that an awakened interest in the life of Charles XII would affect public opinion and lead to a mobilisation of the Swedish armed forces.

The new school dismissed the previous studies as unscientific and biased. The popular storyteller Anders Fryxell and author August Strindberg both

belonged to this so called "old school", which held the king ultimately responsible for the collapse of the Swedish Empire.

In 1912, Oswald Kuylenstierna, a Swedish army captain connected to the new school in the study of Charles XII, published his popularly written book *Charles XII: His destiny and personality* (originally: *Karl XII: Hans öde och personlighet*). The author's aim was to summarise the results of the latest research. But some of the leading members of the new school dismissed Kuylenstierna's book, publicly as well as privately. They thoroughly criticised his work in newspapers and in private correspondence. The captain was called "a fool" and "the unfortunate Kuylenstierna". According to some reviews, sympathetic to the new school, the book was full of misleading facts and statements, while other more independent critics appreciated the work. Kuylenstierna presented the latest research that was to be regarded as purely scientific in a popular and thus unscientific manner. The biography was released way too early – well, several decades too early – stressed Professor Arthur Stille, and it jeopardised the whole revival of Charles XII.

Furthermore, in Kuylenstierna's book, the king has too many flaws: the author fails to see the historical importance of Charles XII and his ingenious solutions to difficult political problems. Some critics even stated that the author of the biography in fact belonged to the old school, and not the new one. The two history professors Harald Hjärne and Arthur Stille, almost certainly the two greatest authorities within this particular historical field, had advised the author not to publish a biography at this stage. The time was not right – further research had to be done, especially in foreign archives. The captain went against the will of these two leading men. Thus, to his friends and colleagues he was "the unfortunate Kuylenstierna".

Keywords: Sweden, 20th century historiography, Charles XII, nationalism, militarism, historical revisionism